

ÜKEYDİR b. ABDÜLMELİK

tekrar Hz. Peygamber'in huzuruna gele-
rek, "Yâ Resûlallah! Hediyesinin kabul edil-
memesi bize pek ağır gelir, lütfen kabul et!"
demesi üzerine kaftanı aldığına dair riva-
yeti değerlendiren âlimler Ükeydir'in Hz.
Peygamber'e "Yâ Resûlallah" diye hitap et-
mesinden onun İslâm'ı benimsediği sonu-
cunu çıkarmışlardır (Müttakî el-Hindî, XV,
477). Ancak Nevevî, çeşitli kaynaklara da-
yanarak Ükeydir'in İslâmiyet'i kabul etti-
ğini ileri sürmenin büyük hata olduğunu,
onun gibi bir mürtedin sahâbe arasında
zikredilmemesi gerektiğini kaydetmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 130; III, 111, 121-122, 133, 206,
207, 234, 238; Hassân b. Sâbit, *Divân* (nşr. Velîd
Arafât), Beyrut 1974, II, 78; Vâkıdî, *el-Megâzî*, III,
1025-1030; İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 169-170; Belâ-
zûrî, *Fütûhu'l-büldân*, Kahire 1901, s. 68-70;
Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Ma'rifetü's-şahâbe* (nşr.
M. Râzî b. Hâc Osman), Medine-Riyad 1408/1988,
III, 29-31; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 429; Hatîb el-
Bağdâdî, *el-Esmâ'ü'l-mübhem* (nşr. İzzeddin Ali
es-Seyyid), Kahire 1405/1984, s. 23-24; İbn Asâ-
kir, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), IX, 198-204; İbnü'l-
Esîr, *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), I, 135; III, 509; Neve-
vî, *Tehzîb*, I, 124-125; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm: el-
Megâzî*, s. 257, 258, 645-647; Safedî, *el-Vâfi*, IX,
349-350; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 125-127; II, 431;
Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, X, 582-590;
XV, 477; Zirikî, *el-A'lâm*, I, 345; Hamîdullah, *İs-
lâm Peygamberi*, I, 533, 564-574; a.mif., *el-
Veşâ'iku's-siyâsiyye*, Beyrut 1403/1983; Ahmet
Güner, "Dümetülcendel", *DîA*, X, 1-2; M. Lecker,
"Ükeydir b. 'Abd al-Malik", *El*² (İng.), X, 784.

MUSTAFA ERTÜRK

ÜLFET

(الأنفة)

İnsanlarla uzlaşma, kaynaşma,
barış içinde yaşama anlamında
ahlâk terimi.

Sözlükte "alışmak, birleşip kaynaşmak,
sevmek" anlamındaki **ilf** (**elf**) kökünden
türeyen **ülfet** insanların birbirine ilgi ve
sevgi duymasını, destek olmasını sağlayan,
toplumsal uyum, birlik ve beraberliği güç-
lendiren kaynaşma ve birlikte yaşama eğilimini ifade eder (Râgib el-İsfahânî, *el-Müf-
redât*, "elf" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "elf" md.;
Gazzâlî, II, 157, 158). Aynı yahut yakın mâ-
nalarda **i'tilâf** / **teâlûf** (uzlaşma), **üns** / **mü-
ânese** (kaynaşma), **ihtilât** (birlikte yaşama),
muâşere, **sıla** / **tevâsul**, **mücâlese** (bir ara-
da bulunma); bunların karşısı olarak da **te-
ferruk** (ayırışma), **teferüd** (tek başına yaşa-
ma), **ihtilâf**, **tekâtü'** (birbirinden kopma), **te-
dâbü'r** (birbirine sırt çevirme), **tebâyün** (zit-
laşma) ve **hicret** gibi kavramlar kullanılır
(meselâ bk. Mâverdî, s. 148-150; Râgib el-
İsfahânî, *eż-Zer'â*, s. 369). Tasavvuf kitap-

larında kişinin insanlar arasına karışması
daha çok ihtilât, yalnız yaşaması uzlet ter-
rimleriyle, sâlikin kalbinin Allah'la birlikte-
liği ve sırf O'nunla meşgul olması üns, Al-
lah'tan uzak kalması **vahşet** kelimeleriyle
anlatılır.

Kur'an-ı Kerim'de ülfet kavramı sosyal
ve ahlâkî anlamıyla iki yerde geçmekte-
dir. Âl-i İmrân sûresinin 103. âyetinde müs-
lûmanlar Allah'ın dinine ve kitabına sarılıp
tefrikadan kaçınmaya çağırıldıktan sonra
asırlardan beri birbirleriyle çatışma halin-
de bulunan Arap topluluklarının, özellikle
Medineli yerlileri Evs ve Hazrec kabileleri-
nin Allah'ın kalplerine verdiği ülfet saye-
sinde kardeş oldukları belirtilmekte, bu
değişim, "Siz bir ateş çukurunun tam ke-
narında iken Allah sizi oradan kurtardı"
şeklinde dile getirilmektedir. Enfâl sûresi-
nin 63. âyetinde Hz. Peygamber'e hitaben,
"Dünyanın bütün servetlerini harcasaydın
onların gönüllerini birleştiremezdin" ifa-
desiyle aynı çatışmacı kültüre işaret edil-
miş ve Allah'ın kalplerine koyduğu ülfet-
le onları kaynaştırdığı bildirilmiştir. İslâm
öncesi çatışma ve savaşlar, İslâm sonrası
ise ülfet ve muhabbet dönemidir. Hadis-
lerde de Araplar arasındaki eski düşman-
lıklara temas edilerek İslâm'ın ve Resû-
lullah'ın birbirine düşman olanları birbiri-
yle uzlaştırdığına dikkat çekilmektedir (me-
selâ bk. *Müsned*, I, 190; III, 76, 104, 253; Bu-
hârî, "Megâzî", 56). Resûl-i Ekrem'in as-
habına öğrettiği bir duada, "Allahım, kalp-
lerimize ülfet ver, aramızı düzelt!" ifadesi
de yer alır (Ebû Dâvûd, "Şalât", 178). Re-
sûlullah mümini "başkalarıyla ülfet eden
kimse" diye tanımlamış, başkalarıyla ülfet
etmeyen kimsede hayır bulunmadığını bil-
dirmiş (*Müsned*, II, 400; V, 335), münafık-
ların kusurlarını sayarken, "Kibirlidirler, ne
onlar başkalarıyla ne başkaları onlarla iliş-
ki kurabilir" demiştir (*Müsned*, II, 393). Di-
ğer bir hadiste, insanlarla bir arada yaşa-
yıp sıkıntılarını katlanmaların, müslüman
kardeşinin sıkıntılarını katlanmayanlar-
dan daha çok sevap alacakları belirtilmiş-
tir (*Müsned*, II, 43). Hadislerde ülfet anla-
mında "muâşeret" ve "muhâlata" gibi kav-
ramlar da geçmektedir. Bazı hadis mec-
mualarında "Hüsnu'l-muâşere" başlığı al-
tında aile içinde kaynaşmayı teşvik eden
hadisler toplanmıştır (Buhârî, "Nikâh", 82;
İbn Mâce, "Nikâh", 50; Dârimî, "Nikâh",
55). Hadis kitaplarında, Resûlullah'ın in-
sanlarla bir arada bulunmaktan duyduğu
memnuniyeti ve başkalarına karşı güzel
davranışlarını anlatan çok sayıda rivayet
mevcuttur. Gazzâlî'nin bunlardan derledi-
ğine göre (*İhya'*, II, 358-367) Hz. Peygam-

ber insanların en yumuşak huylusu, en
müsamahakârı, en cömerti ve en affiydi.
Herkesin davetine icabet eder, insanlar-
la hediyeleşir, fakirlerle birlikte otururdu.
Hastaları ziyaret eder, cenazelere katılır-
dı. Hiç kimseye sıkıntı vermez, özür dile-
yenin özrünü kabul eder, insanlarla şaka-
laşırdı. Herkese karşı güler yüz gösterirdi.
İnsanların ihtiyacını karşılar, birinin ihti-
yaç için geldiğini hissederse namazını kı-
sa tutup ihtiyacını sorardı.

İslâm ahlâkçıları toplumsal kaynaşma-
nın, uyum içinde birlikte yaşamanın gere-
kliği ve faydaları üzerinde durmuştur.
Ebû Bekir er-Râzî aklın insana başkalarıyla
iyi ilişkiler ve dostluklar kurmayı öğüt-
lediğini, hayattaki güzelliklerin büyük bir
kısmının insanlarla dostça bağlar kurup
yardımlaşmaktan doğduğunu belirtir (*Re-
sâ'il felsefiyye*, s. 80). Fârâbî siyaset felse-
fesini, insanın kendi yetkinliğini başkala-
rıyla birlikte yaşayıp yardımlaşmakla ka-
zanabileceği fikri üzerine kurmuştur (*el-
Medînetü'l-fâzıla*, s. 117). Hiç kimsenin yet-
kinliğini tek başına yaşayarak kazanama-
yacağını belirten İbn Miskeveyh'e göre ih-
tiyaçlardan dolayı farklı insan grupları bir-
leşip kaynaşmakta, bir bedeninin organları
gibi toplumun fertleri arasında birlik ve ül-
fete dayalı ortak hayat doğmaktadır. İbn
Miskeveyh, bazı ibadetlerin toplu icra edil-
mesiyle insanlar arasında sevgi, iyilik ve
mutluluğun yaygınlaşmasının hedeflendiğini ifade eder (*Tehzîbü'l-ahlâk*, s. 125,
130-131).

İslâm ahlâk düşünürleri arasında sos-
yal ahlâka büyük önem verdiği bilinen Mâ-
verdî, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn* adlı ese-
rinde geniş bir şekilde incelediği ülfeti (s.
148-208) huzur ve mutluluğa ulaşmanın
başlıca şartlarından biri olarak görür. Ül-
fet insanlar arasında duygu bağına sağla-
yan bir motiftir. Zira insanların ilkel tabii-
atları başkalarına eziyet etmeye meyillidir.
Fertler arasında ülfet bağı kurulmazsa
düşmanlık ve kıskançlık duyguları ha-
yatı çekilmez duruma getirir. Mâverdî ül-
fet sebeplerini beş başlık altında inceler:
Din, akrabalık, hısmılık, sevgi, iyilik etme.
Din toplumda dayanışmayı sağlar, fertle-
rin birbirinden uzaklaşmasını önleyen ahlâkî
bir işleve sahiptir. Hz. Peygamber'in müslümanları
birbirine sırt çevirmekten, birbirini kıskanmaktan
sakındıran, küskünlüğü üç günden fazla sürdürmeyi
doğru bulmayan hadisi (*Müsned*, I, 3, 5, 7; Müs-
lim, "Birr", 24; Tirmizî, "Birr", 24) dinin bu
işlevine işaret eder. Resûlullah'ın Araplar
arasında çok derin kopmaların, ayrılık ve
düşmanlıkların yaşandığı bir dönemde gön-

derildiğini söyleyen Mâverdî, onun tebliğ ettiği din sayesinde düşmanlıkların güçlü kardeşliğe dönüştüğünü ve aralarında dayanışma ruhu oluştuğunu belirtir. Bu arada mezhep farklılıklarının tefrika, düşmanlık ve çatışmaya sebebiyet verdiğine dikkat çeker. Soy birliği aile ve akrabalar arasında dayanışma duygusunu besler. Hûd sûresinin 80. âyetindeki “sağlam bir destek” ifadesini “koruyucu aşiret” diye açıklayan Mâverdî’ye göre dinde sıla-i rahime önem verilmesinin sebebi de insanlar arasında ülfetin güçlendirilmesidir. Ülfetin önemli bir aracı da hısımlıktır. Mâverdî evlilikle ilgili bazı âyetleri (en-Nahl 16/72; er-Rûm 30/21) ülfet amaçlı olarak yorumlamaktadır. Sevgi duygusunun ülfeti güçlendirdiğine dair bazı hadisler ve ahlâkî sözler aktaran Mâverdî’ye göre dostluğun gelişme sürecinde psikolojik uyumdan ünsiyet, ünsiyetten halis niyet, bundan da sadakat ve muhabbet doğar. Muhabbetin asıl sebebi kişinin sevdiğini güzel görmesidir. Bu güzellik ruhun erdemlerindeki güzellikse bundan saygı, görünüş güzelliğiye bundan da aşk doğar. Aşk sevginin, dolayısıyla ülfetin en yüksek derecesidir. Sevginin bu derecesinde insanların ruhları birbiriyle kaynaşır bütünleşir. Gerçek dost insan için en değerli hazine, en büyük servertir. İyilik gönülleri sevgi ve şefkate yönelir. Mâverdî, “İyilik ve takvâ üzerinde yardımlaşın” meâlindeki âyeti (el-Mâide 5/2) yorumlayarak Allah’ın hoşnutluğunun takvâda, insanların hoşnutluğunun iyilikte olduğunu, ikisini kazananın en ileri seviyede mutluluğa kavuşacağını ifade eder. Ayrıca âyet ve hadislerle zengin edebî literatürden yararlanıp, hayırların özellikle sosyal barış ve kaynaşmaya yapacağı katkılar üzerinde durur.

Gazzâlî’nin *İhyâ’ü ‘ulûmi’d-dîn*’inin on beşinci bölümü “Ülfet, Kardeşlik, Sohbet ve Farklı İnsan Kesimleriyle Muâşeretin Âdâbı” başlığını taşır (II, 157-221). Gazzâlî’ye göre ülfet güzel ahlâkın, ayrışma kötü ahlâkın ürünüdür. Güzel ahlâk karşılıklı sevgiyi, kötü ahlâk nefretleşmeyi, kiskançlığı doğurur. Bu arada ülfet ve kardeşliğe dair âyet ve hadislerle İslâm büyüklerinin sözlerinden örnekler veren Gazzâlî birlikte yaşamının sosyal, psikolojik ve ahlâkî sebeplerini incelerken insanlar arasındaki karakter uyumunun sevgi ve ülfet üzerindeki etkisine dikkat çeker. Ruhları ordu birliklerine benzeten, tanışıp uyuşmaların aralarında ülfet kurduklarını, uyuşmayanların birbirinden uzaklaştıklarını bildiren hadiste de (Buhârî, “Enbiyâ”, 2; Müslim, “Birr”, 159, 160; Ebû Dâvûd, “Edeb”,

16) buna işaret edildiğini belirtir. Sevgi duygusunun geniş bir tahlilini yaparak gerçek sevginin Allah için ve Allah’tan dolayı olması gerektiğini söyler; kardeşlik ve dostluğun yüklediği ödevleri, birlikte yaşamının sorumluluklarını geniş biçimde inceler. Eserin “Uzletin Âdâbı” başlığını taşıyan on altıncı bölümünde uzlete ve birlikte yaşamaya dair farklı görüşler açıklanır. Gerek Gazzâlî gerekse diğer âlimler birlikte yaşamının gerekliliği üzerinde dururken kişinin dinî ve ahlâkî hayatı için zararlı olan bir çevreyi terketmek gerektiğini de hatırlatmışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Wensinck, *el-Mu’cem*, “elf” md.; M. F. Abdülbâki, *el-Mu’cem*, “elf” md.; *Mûsne'd*, I, 3, 5, 7, 190; II, 43, 393, 400; III, 76, 104, 253; V, 335; Ebû Bekir er-Râzî, *Resâ’il felsefiyye* (nşr. P. Kraus), Kahire 1939, s. 80; Fârâbî, *el-Medinetü'l-fâzıla* (nşr. Albert Nasrî Nâdir), Beyrut 1985, s. 117; İbn Miskeveyh, *Tehzîbü'l-ahlâk* (nşr. Hasan Temîm), Beyrut 1998, s. 125, 130-131; Mâverdî, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn* (nşr. Mustafa es-Sekkâ), Beyrut 1978, s. 148-208; Râgîb el-İsfahânî, *ez-Zer'â ilâ mekârimi's-şerî'a* (nşr. Ebû'l-Yezîd el-Acemî), Kahire 1405/1985, s. 369; Gazzâlî, *İhyâ'*, II, 157-221, 358-367; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, VIII, 164; XV, 189-190; Hasan eş-Şerkâvî, *Mu'cemü elfâzi's-şüfiyye*, Kahire 1987, s. 282-283.

MUSTAFA ÇAĞRICI

ÜLGEN, Ali Saim

(1913-1963)

Onarım ve restorasyon konularında uzmanlaşmış ilk Türk yüksek mimarlarından.

İstanbul’da doğdu. Orta öğrenimini İstanbul Erkek Lisesi’nde gördükten sonra 1938’de Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Bölümü’nü bitirdi; aynı okulun Mimarlık Tarihi ve Şehircilik Kürsüsü’nde asistanlığa başladı. Bu sırada Maarif Vekâleti’nin açtığı imtihanı kazanarak Almanya’ya gönderildi. 1939’da II. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla Fransa’ya geçti ve Paris Notre Dame Kilisesi’nin restorasyonunda çalıştı. Fransa’da geçirdiği kısa staj döneminin ardından yurda dönüp Maarif Vekâleti’ne bağlı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nde göreve başladı. Bir mimar olarak yeni binalar yapma yerine eski eserlerin restorasyonu ile uğraştı. Bir yandan Güzel Sanatlar Akademisi’nde mimarlık tarihi dersleri verirken bir yandan da İstanbul Arkeoloji Müzeleri’nde mimarlık görevi yapıyor, kazı ve yüzey araştırmalarına katılıyordu. Bunun yanı sıra İstanbul Eski Eserleri Koruma Encümeni’nin mimarlıkla ilgili çalışmalarını yürütüyordu. 1946 yı-

linda Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nde Anıtlar Şubesi müdürlüğüne tayin edildi. 1949’da kendi çabasıyla kurulan Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu üyeliğine getirildi. 1953’te Vakıflar Genel Müdürlüğü Âbide ve Yapı İşleri Dairesi’ne uzman danışman olarak kadroya geçti. Burada vakıf yapılarının restorasyonu ile ilgilendi; Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sanat Tarihi Kürsüsü’nde öğretim görevlisi sıfatıyla Türk sanatı dersleri verdi.

Vakıflar Genel Müdürlüğü’ndeki görevi sırasında yurdun büyük bir bölümündeki yapılarla ilgilenme fırsatı bulan Ülgen çalışmalarını özellikle yurt içindeki İslâmî eserlerin tesbiti ve onarımına hasretti, ayrıca yurt dışında bazı Türk eserleriyle ilgilendi. Trablusgarp’taki Turgut Reis Türbesi ve Kudüs’te Kubbetü’s-Sahre’nin restorasyonlarına katkı sağladı. Konya Alâeddin Camii, Siirt Ulucamii, Aksaray Sultan Hanı, Nevşehir Hacı Bektâş-ı Velî Külliyesi, Divriği Ulucamii ve Dârüşşifâsı, Kayseri Huan Hatun Külliyesi, Bursa Yeşiltürbe’nin restorasyonu gerçekleştirdiği pek çok restorasyon çalışmasından birkaçıdır. Bunların içinde Süleymaniye Külliyesi’nin restorasyonu Ülgen’in meslekî hayatında farklı bir yere sahiptir. Ancak bu restorasyon zaman zaman haksız saldırı ve eleştirilere uğradı; hatta Millî Birlik Komitesi tarafından hakkında kovuşturma açıldı. Uygulama sırasında kullandığı yöntemlerle ilgili gazetelerde çıkan eleştiriler, polemik haberleri ve hücumlar onu fazlasıyla yordu. Buna yoğun çalışması sebebiyle beden yorgunluğu da eklenince kalp krizi geçirdi. Bu kritik dönemde evinde dinlenirken evinin üstünde iki uçağın çarpışması ve bunlardan birinin evine çok yakın bir alışveriş merkezine düşmesi yüzünden durumu tekrar kötüleşti. Kazanın yol açtığı gürültü ve şok etkisi sebebiyle 8 Şubat 1963’te öldü. Ölümü üzerine pek çok yazı yazılmıştır, ancak bunlardan en etkileyici olanı Semavi Eyice’nin yazısında yer verdiği şu cümledir: “Meriç boylarından Karaköse’ye kadar memleketimizin her tarafına serpilmiş yüzlerce, binlerce Türk-İslâm mâbedini ve âbidesini de boynu bükük bıraktı gitti.”

Eserleri. Restorasyon faaliyetleri yanında bilimsel çalışmalar da yapan Ali Saim Ülgen kitaplarını ve çeşitli konulardaki makalelerini fotoğraflar ve rölevaler eşliğinde yayımlamıştır. Daha lisede genç bir öğrenci iken ilk kitabını hazırlamış, *İstanbul ve Eski Eserleri* başlığını taşıyan 200 sayfalık çalışması 1933 yılında basılmıştır. Bu ki-